

TRŽAŠKI IN LJUBLJANSKI NAJDENČKI V KUMLJANSKIH HRIBIH

BORIS GOLEC

V pričujočem sestavku o tržaških in ljubljanskih najdenčkih, rejencih v vaseh in zaselkih pod Kumom, sem poskušal osvetliti pritok, rejniško dobo ter nadaljnjo življenjsko pot tega nemalokrat marginalnega dela podeželskega prebivalstva. Število otrok iz tržaške in ljubljanske najdenske ustanove je predstavljalo v obmejnih kranjskih župnijah na področju Posavskega hribovja nasploh precejšen delež celotne populacije, na štajerski strani pa tega pojava niso poznali. V sestavku sem se omejil na župnijo Št. Jurij pod Kumom, danes imenovano Šentjurij-Podkum, in sicer zlasti zaradi množine ohranjenega arhivskega gradiva v tamkajšnjem župnijskem uradu pa tudi zaradi relativne majhnosti župnije, kar mi je olajšalo pregled nad gibanjem prebivalstva.

POJEM NAJDENČKA

Jožefinska doba je s povečano skrbjo za socialno varstvo prinesla poleg novih deželnih bolnišnic, porodnišnic in ubožnic tudi moderno organizacijo najdenišnic. Njihov namen je bil sprejemati zapuščene in najdene otroke, ter jih oddajati v plačano rejjo na podeželje. Ljubljana je dobila najdenišnico z majhno porodnišnico leta 1788, v isti čas pa sodi tudi ustanovitev najdenišnice v Trstu.¹ Izraz najdenček za oddane sirote sicer ni najustreznejši, saj je bilo število najdenih otrok med njimi zanemarljivo majhno, vendar gre za uradni naziv, ki je bil edini v rabi ves čas obstoja obeh najdenišnic (Triester = oziroma Laibacher Findling, redkeje Findelkind) in se je kot tak uveljavil tudi med ljudstvom.

Deloma sem posegel tudi po arhivskem gradivu ljubljanske najdenišnice, ne pa tudi po arhivalijah sorodne tržaške ustanove, saj bi tovrstno delo že presevalo namen sestavka. Fond sirotinske in najdenske ustanove v Ljubljani, ki ga hrani Arhiv SR Slovenije, zajema sicer vse sprejemne knjige od leta 1788 do 1899 (najdenišnico so ukinili že leta 1871), a so podatki v njih zelo skromni.² Popolnejšo sliko o izvoru otrok imamo le za obdobje štirinajstih let od 1820 do 1834.³ V tem času je bilo v sprejemališče oddanih 1740 otrok, od tega 1574 ali 90,46% naravnost iz porodnišnice, ki je bila z najdenišnico združena v isti ustanovi, le 166 ali 9,54% pa je prišlo od drugod. Večji del slednjih se je rodilo v ljubljanskih mestnih župnijah. Pravih najdenčkov je bilo samo 36 ali 2,07%, od teh natanko polovica iz Ljubljane in polovica s podeželja. Domala vsi v porodnišnici rojeni otroci so bili nezakonski, njihove matere pa služkinje, ki so se med otrokom in službo odločile za slednjo. Med materami, ki so rodile v Ljubljani zunaj porodnišnice, so bila neporočena mestna dekleta, zapornice z ljubljanskega gradu, igralke, vdove pa tudi revnejše

poročene predmestne ženske in oficirske žene. Podobno so bile matere otrok s podeželja naporočene kmečke hčere in vdove, ki so hotele prikriti sramoto.

Od 36 pravih najdenčkov iz obdobja 1820 do 1834 so se mestni najkasneje v nekaj dneh znašli v najdenišnici, za tiste s podeželja pa je značilno, da so prišli v sprejemališče šele po nekaj tednih, mesecih ali celo po več kot letu dni. Del ljubljanskih je bil krščen šele po oddaji v najdenišnico, sicer pa vsi v župnijah, kjer so jih našli. Nenavadnih ali zaničljivih krstnih imen ni med njimi, saj so dobivali krščenci le običajna imena svetnikov, ki so godovali v dneh okoli krsta. Drugače pa je s priimki, katerih razlago je duhovnik v nekaj primerih še posebej zabeležil. Tako je več priimkov nastalo po kraju najdbe. Otroci, ki so jih našli pred vhodnimi vrati cerkva ali najdenišnice, so se pogosto imenovali Portner, priimek Bukovic izhaja iz vasi Bukovica pri Ilirski Bistrici, Altenmarktler je nastal po ljubljanskem Starem trgu, Drešar je dobil priimek po skednju (Dreschboden), Heu verjetno po senu, naletito pa še na zanimiva priimka Fenster (okno) in Dragmansfund (Fund = najdba). Nekateri najdenčki so dobili ob krstu priimke, ki niso nič drugega kot osebna imena: Marcellus, Dionizija, Mihael, Zaharija, Ambrož, Jakob, Ahac ali Martin. Neredka pa sta bila tudi značilna najdenska priimka Zavržen in Podvržen.⁴

Postopek za oddajo otroka je bil preprost. Uprava najdenišnice je materi izročila potrdilo, s katerim je lahko dobila otroka iz reje v lastno brezplačno oskrbo, najdenišnici pa je morala plačati vsaj najnižjo predpisano takso. Ker večina mater tega ni zmogla, je najdenišnica izterjala oskrbnino za otroka od mestne občine oziroma okraja, kamor je bila otrokova mati pristojna. Okrajna gosposka, na katere področju so našli najdenčka, je bila dolžna plačati takso tudi za tega. Desetletja je znašala najnižja predpisana vsota za vrževanje otroka 24 goldinarjev, dogajalo pa se je, da so matere ali druge osebe izročile upravi najdenišnice tudi 50, 100 ali več goldinarjev.

Najdenišnica je potem kot sprejemališče prehodnega značaja v najkrajšem času, nemalokrat še isti ali naslednji dan, izročila otroka skupaj z rejniško pogodbo stranki, ki se je oglasila v ustanovi. Oskrba zapuščene otroka se je podeželskemu človeku splačala še zlasti zato, ker je imel s tem zagotovljen dodatni redni vir dohodka. Oskrbnino so rednikom, praviloma zakoncema, posredovali župnijski uradi, ki so sicer hranili tudi rejniške pogodbe in urejali vse zadeve ob vrnitvi otroka svojcem ali predaji drugim rednikom. Ko je rejnec dopolnil osmo leto starosti, so obveznosti najdenišnice do rednikov prenehale, otrok pa je bil dotedanji rednikom prepuščen v nadaljnjo brezplačno oskrbo. Primeri, ko so redniki še pred iztekem rejniške dobe izročili otroka spet najdenišnici,

so bili redki. Še največkrat se je zgodilo, da je morala najdenišnica preskrbeti druge rednike zaradi smrti enega ali obeh rednikov.

Koliko tržaških in ljubljanskih najdenčkov je bilo v več kot stoletje trajajočem obdobju v reji na slovenskem podeželju, bi bilo moč ugotoviti le z načrtnim pregledom ohranjenega gradiva obeh najdenišnic. Število ljubljanskih najdenčkov znaša vsaj 10.000,⁵ še znatno več pa je bilo tržaških. Naj kot primer navedem število v reji umrlih otrok v obdobju od 1820 do 1834, iz katerega so nam edino na voljo tovrstni podatki. Skupno je v teh štirinajstih letih umrlo na Kranjskem 3367 rejencev, od tega 779 ali 23,13% Ljubljančanov in 2588 ali 76,87% Tržačanov.⁶

REJENCI V ŠT. JURIJU POD KUMOM

Raztresena vas Št. Jurij pod Kumom, po zadnji vojni imenovana Podkum, se s svojimi zaselki in samotnimi kmetijami razteza na razgibanem površju pod mogočnim Kumom (1219 m) več kot štiri kilometre daleč, njeno središče pa je na visokem hrbtu okoli župnijske cerkve sv. Jurija (770 m). Odtod se proti severu spušča svet po dolini potoka Šklendrovca k Savi in proti jugu do prečne doline Sopote, ki doseže Savo nižje pri Radečah. Pokrajino pokrivajo predvsem gozdovi, prebivalci pa so danes ob domači kmečki dejavnosti vse bolj vezani tudi na zagorski premogovnik in industrijo.⁷

Kraj je pod svetniškim imenom prvič omenjen skupaj s sosednjima vasema Borovak in Rtiče okoli leta 1400, leta 1406 se prvič omenja bližnji Osredeč, 1444 Mali Kum in 1448 še Rodež.⁸ Cerkvno je spadalo to področje do jožefinske dobe pod pražupnijo na Svibnem, leta 1786 se je od nje odcepila šentjurijska lokalija, leta 1806 pa je postala samostojna župnija. Njene meje so se pozneje še za kratko dobo razširile, ko je bila župnija v letih 1828 do 1837 priključena lokalija v Konjšici, vendar se je že po devetih letih spet osamosvojila kot šentjurijska ekspozitura z lastnim duhovnikom.⁹ Tako so ostala v župniji Št. Jurij v celoti naselja Borovak, Gorenja vas, Klenovik, Mali Kum, Rtiče in Št. Jurij ter večji del naselja Brinje. Ob koncu dotoka tržaških in ljubljanskih najdenčkov leta 1860 je štela župnija v sedmih naseljih skupno 166 hiš in približno 1200 župljanov.¹⁰

Kljub obsežnemu gradivu o gibanju prebivalstva v šentjurijskem župnijskem arhivu podatki o rejencih iz najdenišnic niso popolni. To velja še zlasti za desetletja do začetka tridesetih let 19. stoletja, ko imamo na voljo zgolj krstne, poročne in mrliške matične knjige, ki jih je šentjurijska lokalija začela voditi leta 1787. Podatki v maticah pa so bili pred letom 1835, ko začnejo duhovniki pisati dvojnike, sila skromni, pogosto omejeni zgolj na imena ljudi.¹¹ Ker iz tega časa ni nikakršnih popisov župljanov in najdenčkov, je podatke o slednjih moč črpati le iz poročnih in mrliških matičnih knjig, kolikor so se rejenci v župniji poročali oziroma umirali. Zaradi že navede-

nih pomanjkljivosti vpisov je najdenčke le stežka izslediti v mrliških maticah, nekoliko laže pa v poročnih, kjer so vselej vpisani brez podatkov o starših. Zgolj tujerodna ali za Kumljance nenavadna imena in priimki še zdaleč niso dovolj, da bi mogli nekemu pripisati najdeniško poreklo. Pregledne in razmeroma točne podatke o prebivalstvu najdemo šele v mlajših knjigah »status animarum«, ki jih je v župnijskem arhivu sedem, zajemajo pa čas od 1833 do poznih šestdesetih let 20. stoletja. Gre za zapisnike duš 1833—1841, 1842—1855, 1855—1861, 1862—1871 in od 1891 dalje ter za dva vzporedna popisa župljanov, od katerih je starejši nastal med letoma 1833 in 1834, mlajši pa v vojaške namene leta 1840. Še posebej pomemben je Protokol o najdenčkih, sestavljen iz dveh ločenih popisov v eni knjigi. Prvi je seznam v župnijo prispelih najdenčkov v letih 1831 do 1836, drugi pa status animarum za najdenčke iz leta 1861.¹² Poleg obeh popisov sta v Protokolu še regesta dveh gubernijskih odlokov, med dopisi pa nekaj poročil, ki osvetljujejo ravnanje z najdenčki. Medtem ko lahko s preverjanjem po različnih statusih z gotovostjo ugotovimo število rejencev, rojenih od leta 1831 dalje, so podatki o starejših najdenčkih tudi v prvih statusih nepopolni. Prenekateri se namreč skrivajo za nazivom hlapec, dekla ali rejenc, ki so bili v rabi tudi za domačine, redkih tedaj že poročenih najdenčkov pa sploh ni moč odkriti, če nista posebej navedena kot kraj rojstva Trst ali Ljubljana.

Pritok najdenčkov

V desetletjih, iz katerih nimamo natančnih podatkov, tudi število šentjurijskih najdenčkov-rejencev še zdaleč ni bilo tolikšno kot pozneje. Njihov dotok v te kraje je bil le sporadičen. Tako so iz časa pred letom 1810 znani samo trije najdenčki, dva tržaška in en ljubljanski, a še zanje ni moč trditi, da so bili vzgojeni na obravnavanem področju. Kateri od njih je prav lahko prišel v župnijo že kot odrasel, saj nam njihove podatke dajejo šele mnogo mlajši zapisniki duš in matične knjige. Prva znana Tržačana v teh krajih sta sploh osamljena primera, poznamo pa ju bolj po naključju, ker sta dočakala razmeroma visoko starost. Starejši Janez Ilovkar, rojen leta 1777, je bil v tridesetih letih 19. stoletja hlapec pri Odlazku v Magovniku, se na stara leta oženil z njegovo vdovo in umrl pri sedemdesetih leta 1847. Osem let mlajši, leta 1785 rojeni Martin Kavšek, pa je živel z družino kot gostač v Št. Juriju in se je tja bržkone od nekod priselil. Umrl je leta 1864, ko mu je bilo 79 let. Vsaj po imenu bi utegnili biti najdenčka tudi šentjurijski mežnar Franc Lichteneger in gostač Mihael Tori, oba rojena leta 1781, vendar je iz poročne matice razvidno, da je bil vsaj slednji sin poročenih staršev iz sosednje polšpniške župnije. Med drugim in tretjim ugotovljenim najdenčkom pa zija skoraj dvajsetletna starostna razlika. Ljubljančan Jožef Mesner, ki je umrl pri 56-ih letih leta 1860 kot hlapec, se je namreč rodil šele leta

1804. Število ugotovljenih najdenčkov, rojenih v letih 1811—1820 znaša osem, od tega je sedem tržaških in en ljubljanski, v desetletju 1821—1830 pa jih je prišlo v župnijo vsaj 37, in sicer 24 Tržačanov, 12 Ljubljčanov in najdenček neznanega izvora.

Dotok v naslednjih treh desetletjih osvetljujejo pregledni in zanesljivejši podatki iz ohranjenih statusov. Prvi val množičnega pritoka otrok je bilo desetletje 1831—1840, v štiridesetih letih beležimo skoraj popoln zastoj, drugi val priseljevanja sledi v desetletju 1851—1860, s tem pa je dotok razen treh izjem tudi povsem končan. Vse nadaljnje ugotovitve se bodo nanašale na populacijo najdenčkov iz obdobja 1831—1860. Naslednja preglednica prikazuje število otrok, razmerje med spoloma ter ljubljanskimi in tržaškimi najdenčki.

Desetletje		tržaški	ljubljanški	neznani	skupaj
1831—1840	Moški	64	44	1	109
	Ženske	60	36	1	97
	Skupaj	124	80	2	206
1841—1850	Moški	4	1	—	5
	Ženske	6	—	—	6
	Skupaj	10	1	—	11
1851—1860	Moški	47	8	—	55
	Ženske	72	8	—	80
	Skupaj	119	16	—	135
SKUPAJ 1831—1860	Moški	115	53	1	169
	Ženske	138	44	1	183
	Skupaj	253	97	2	352
		71,87%	27,56%	0,57%	100%

Število dečkov in deklic je v skupnem seštevku dokaj izenačeno, saj je razlika le 14 ali 3,98% od skupnega števila v korist deklic. Pri izbiri spola so se Kumljanci v desetletju 1831—1840 pogosteje odločili za fanta, naslednje desetletje zaradi izredno manjhega števila otrok ne more služiti za primerjavo, v desetletju 1851—1860 pa so iz najdenišnic pripeljali več deklet. Odločitev o spolu rejenca je bila prepuščena krušnim staršem in ti so se odločili glede na želje in potrebe domače hiše.

Bolj kot razmerje med spoloma pride do izraza razmerje med tržaškimi in ljubljanskimi najdenčki. Slednji so v skupnem številu v veliki manjšini, saj jih je le dobra četrtina ali 27,56%. Še bolj pa preseneča dejstvo, da jih je od skupno 97 prišlo v župnijo kar 80 v tridesetih letih, v naslednjih dveh desetletjih pa le 17. Ker je po razpoložljivih podatkih tudi v desetletju 1821—1830 število Ljubljčanov za polovico manjše od števila Tržačanov, pomeni znatno povečan dotok ljubljanskih najdenčkov v tridesetih letih le vmesni porast. Kje so torej vzroki kratkotrajnega občutno povečanega pritoka iz ljubljanske najdenišnice ter njegovega še bolj nenavadnega padca? V sami ljubljanski najdenišnici v tem času ne beležijo nikakršnih nihanj pri sprejemu otrok, pa tudi v naslednjih desetletjih število sirot ne upada, temveč vseskozi rahlo narašča.¹³ Znatno večje število Tržačanov v šentjurijski

župniji izhaja iz že omenjenega dejstva, da je bila tržaška najdenska ustanova precej večja od ljubljanske, potrebno pa bi bilo še ugotoviti, ali ni v štiridesetih in petdesetih letih rednikom nemara izplačevala višje oskrbovalnine kot ljubljanska. Eden od vzrokov za tolikšno nesorazmerje je vsekakor ta, da so Kumljanci pogosto odhajali prodajat maslo in druge izdelke v Trst in ne v Ljubljano, ki jim je bila sicer mnogo bliže.¹⁴ Del odgovora, zakaj se je število Ljubljčanov v tridesetih letih povečalo, pa najdemo v registih dveh gubernijskih odlokov, ki ju je šentjurijski župnik zapisal v Protokol o najdenčkih. Njuna vsebina je naslednja:¹⁵

»Da bi preprečili širjenje venerične bolezni po tržaških najdenčkih med kmečkim prebivalstvom, je bilo dne 16. junija 1825 v soglasju z visokim c. kr. Gubernijem v Trstu med drugim ukazano, da morajo posle rednice same priti v Trst po najdenčka in da otroci v nobenem primeru ne bodo več zaupani t. im. prenašalkam najdenčkov (Findelträgerinnen).« Zaradi prevelikega števila neodanih otrok je bila odredba 6. marca 1835 po skoraj desetih letih preklicana. Dogajalo se je namreč, da so duhovniki prestrogo razlagali njeno vsebino in tudi tistim potencialnim rednikom, ki so bili primerni za prevzem otroka, niso hoteli napisati potrebnega dovoljenja. Zato so po novem spet mogle dvigniti najdenčka tudi prenašalke, vendar so morale dobiti od krajevnega duhovnika in okrajne gosposke spričevalo o nrvnosti, zanesljivosti in sposobnosti za takšno opravilo. Rednicam ni bilo dovoljeno izbrati otroka po kakšnem posebnem nagnjenju, lahko pa so izbirale med spoloma. Tako kot prenašalke najdenčkov so morale tudi same imeti spričevalo o moralnosti in premoženjskih razmerah. Odredba še svetuje duhovnikom in okrajnim gosposkam, naj pri izdaji spričevala ne bo edino merilo premoženjsko stanje.

Skoraj desetletno obdobje prestrogih pogojev za prevzem tržaških najdenčkov se jasno zrcali v strukturi šentjurijskih rejencev, rojenih v letih 1825 do 1835. V drugi polovici dvajsetih let je tako prišlo v župnijo le 7 otrok (v prvi vsaj 30), od teh dva Tržačana, dva neznanega porekla s slovenskim priimkom in trije Ljubljčanani. V prvi polovici tridesetih let, ko se začne prvi množični val najdenčkov, pa je bilo od skupno 143 otrok število Tržačanov in Ljubljčanov domala izenačeno. Prvih je prišlo 73, drugih pa 70, kar je presenetljivo veliko. Že v drugi polovici tridesetih let, ko so bili pogoji za prevzem Tržačanov spet zmernejši, po številu znatno prednjačijo tržaški najdenčki. Poleg dveh otrok neznanega izvora je prišlo na področje Št. Jurija 51 Tržačanov in samo 10 Ljubljčanov.

Množičnemu dotoku najdenčkov v desetletju 1831—1840 je sledil desetleten premor, ki ga razlagam s prenasičenostjo prebivalstva. Drugi manjši priselivni val je sledil še v letih 1851—1860, nato pa se je dotok otrok ustavil. Iz šestdesetih let poznamo le dva ljubljanska najdenčka, od katerih je bil prvi sprejet v rejo iz Radeč, drugi pa je že po dveh mesecih

življenja umrl. Osamljen primer najdenčka je še leta 1874 rojena Tržačanka, ki je služila v Št. Juriju kot dekla in po vsej verjetnosti ni odrasla v teh krajih.

Skupno število ugotovljenih najdenčkov, ki so kdajkoli živeli na področju šentjurijske župnije, znaša vsaj 403. Od teh se jih je 352 rodilo v obdobju 1831 do 1860, za katero imamo zanesljive podatke. Primerjava med številom domačih novorojencev in v re-jo sprejetih otrok nam pove, da je bil v obravnavanih treh desetletjih domala vsak četrti šentjurijski otrok prinesen iz najdenišnice.

Desetletje	domačini	najdenčki	skupaj
1831—1840	414 65,30%	220 34,70%	634 100%
1841—1850	385 97,22%	11 2,78%	396 100%
1851—1860	336 71,34%	135 28,66%	471 100%
1831—1860	1135 76,33%	352 23,67%	1487 100%

Žal se ne med gradivom ljubljanske najdenišnice ne v šentjurijskem župnijskem arhivu ni ohranila niti ena sama rejniška pogodba med upravo najdenišnice in redniki. Pogodb niso obdržali redniki sami, temveč so jih izročili župnijskemu uradu, ki jih je, kot kaže, skrbno čuval ne le do otrokovega osmega leta starosti, temveč še desetletja. Tako je denimo v najstarejšem zapisniku duš iz leta 1833 pri tedaj že 56-letnem hlapcu Janezu Ilovarju zapisano, da se je njegova pogodba izgubila. Sicer pa je bilo vse, kar so redniki in duhovnik po uradni poti izvedeli o najdenčku, le njegovo ime ter dan rojstva in krsta. Vsi otroci so veljali za najdenčke, najsi so to v resnici bili ali ne. Kot taki so vselej brez podatkov o pravih starših vpisani tudi v poročnih in mrliških knjigah.

Izvor in imena rejencev

Ker je najdenček obdržal materin priimek, ki ga je dobil pri krstu, lahko z dokajšnjo mero zanesljivosti ugotovljamo narodnostno pripadnost matere. Tržaški najdenčki so imeli večinoma italijanske priimke, ljubljanski slovenske, z leti pa je vse bolj naraščalo tudi število slovenskih priimkov med Tržačani. Iz tržaške najdenišnice so prihajali tudi otroci s furlanskimi, nemškimi, poljskimi in hrvaškimi priimki, med ljubljanskimi najdenčki pa najdemo nekaj nemških in hrvaških priimkov ter še več italijanskih, kot so Tori, Calcina, Albioni, Entor, Montanari in drugi. Vsaj nekateri Ljubljančani so bili že druga generacija oddanih otrok, namreč otroci tržaških najdenk. Šentjurijski župniki so imena in priimke sprva zapisovali v izvorni obliki, jih nato prilagajali nemški in konec 19. stoletja vse bolj slovenski izgovorjavi in pisavi. V devetdesetih letih tudi v matičnih knjigah zamenjuje oznaki Triester Findling in tržaški najdenček ljudsko poimenovanje »tržašk« oziroma »tržaška« Ljudje¹⁶ so namreč tedaj že odraslim najdenčkom pravili »tršk« in »trška«, o ljubljanskih najdenčkih, ki jih je bilo zelo malo, pa niti niso kaj dosti vedeli. Z neslovenskimi priimki si niso posebej belili glave in so

najdenčka poznali bolj po imenu. Če je že kdo vprašal, zakaj ima nekdo nenavaden priimek, je bil odgovor preprost: »Ker je tršk.«

Koliko je bilo med šentjurijskimi rejenci pravih najdenčkov, zaradi pomanjkanja virov tudi ob načrtnem pregledu gradiva obeh najdenišnic, ne bi mogli ugotoviti. Na nekatere najdenčke je moč sklepati po nenavadnih imenih, kot sta jih nosila Tržačana Brigida Belladona in še zlasti Alexander Macedone (!). Naj navedem še dva po naključju odkrita primera pravih najdenčkov. Prvi je Filip Altenmarktler, vpisan v sprejemni knjigi ljubljanske najdenišnice za otroke, rojene v letih 1820—1834 zunaj najdenišnice-porodnišnice. Našli so ga 25. maja 1834 odloženega v lopi pri hiši št. 128 na ljubljanskem Starem trgu. Krstitelj mu je dal naslednji dan pri krstu ime Filip, ker je bilo ravno na Filipovo, in priimek Altenmarktler po kraju najdbe Starem trgu. 27. maja so otroka sprejeli v najdenišnico in še isti dan se je znašel v reji v Št. Juriju št. 48, kjer je že 9. avgusta 1835 umrl, star leto in dva meseca.¹⁷ Še bolj pa se mi zdi vredna pozornosti pripoved, ki so jo ohranjali pri Medvedu v Št. Juriju št. 50 o svoji rejenci Apoloniji Argento. Njenima rednikoma naj bi v tržaški najdenišnici povedali, da je otroka odložila pred vrata najdenišnice neka plemenita gospa. V krstni matici župnije Sv. Jožefa pri tržaški centralni bolnišnici je zapisano, da so Apolonijo resnično našli 8. februarja 1855 na nekem pragu. Še več, krstitelju je bilo znano materino ime — Mariana. Odveč so ugibanja, ali je Argento iz

Apolonija Argento kot dekle pred l. 1873

mišljen priimek ali pa ga je nosila tudi Apolonijina mati, ki jo je moral nekdo prepoznati. Velja le omeniti, da je od 12. stoletja v Trstu res živela ugledna plemiška rodbina Argento, katere moška veja je izumrla leta 1822. Medvedova rejenka Apolonija ni nikoli rada govorila o svojem poreklu, češ da ničesar z gotovostjo ne ve. Pri osemnajstih se je omožila s celozemljakovim sinom Jožefom Čopom, umrla pa 17. novembra 1940 pri hčerki v Trbovljah, stara skoraj 86 let.¹⁸

Umrlijivost otrok

O zgodnji umrljivosti šentjurijskih rejencev piše Vinko Möderndorfer v Slovenski vasi na Dolenjskem takole: »Ta zarod iz južnih krajev je bil proti bolezni veliko manj odporen ko domači, saj je še umrljivost nezakonskih otrok za 12% višja kot zakonskih. Velik del je pobrala smrt že v zgodnji mladosti.«¹⁹ Na drugem mestu pa pravi: »Verjetno je, da jih je mnogo pomrlo, zlasti še onih iz južnih krajev. Težko delo in zanje neugodno podnebje sta jih ugonabljala.«²⁰ Primerjava z nezakonskimi otroki nima nikakršne zveze z najdenčki, še manj pa je moč trditi, da jim je škodilo zanje neugodno podnebje. Najdenčki so bili namreč ob oddaji v rejo stari do nekaj tednov, le redki so primeri starejših otrok, v ljubljanski najdenišnici pa so jih sploh oddajali rednikom že v prvih dneh življenja.

Za novorojenčka je bila lahko usodna le dolga pot v redniško družino. Tako vemo v primeru Tržačanov Tomaža Furlana in Jakoba Biancosicha, umrlih 25. marca 1855, da sta umrla zaradi oslabelosti in mraza na poti v Št. Jurij. Prvi je bil star tri mesece in pol, drugi pa mesec dni starejši. Najmlajša umrla najdenka v šentjurijski župniji je bila Ljubljancanka Marija Hribernik, ki je umrla 7. marca 1853 za glistami, stara osem dni. Na splošno so umirali šentjurijski rejenci za istimi boleznimi kot domači otroci. Najpogostejše so bile griža, koze, oslabelost, gliste, vodenica, jetika, različna vnetja, božjast in druge. Največ smrti je zahtevala epidemija griže leta 1834, ko je umrlo 77 otrok, od tega 22 najdenčkov.

Na podlagi krstnih in mrlških matic sem izračunal odstotek umrljivosti domačih otrok in rejencev, pri čemer je treba računati z manjšimi odkloni zaradi selitev nekaj družin iz župnije v župnijo. Ker so pri rojstvih za leta 1831 do 1837 upoštevani tudi novorojenci iz lokalije Konjšica, vpisani v šentjurijsko krstno matico, sem moral med umrlimi upoštevati tudi smrti otrok iz mlajših mrlških matic konjške ekspoziture.²¹

Umrlijivost otrok do 1. leta starosti

Desetletje	Domačini	Najdenčki	Skupaj
1831—1840	47 11,35%	34 16,50%	81 13,06%
1841—1850	52 13,51%	1 9,09%	53 13,58%
1851—1860	36 10,71%	32 23,70%	68 14,44%
1831—1860	135 11,89%	67 19,03%	202 13,58%

Umrlijivost otrok med 1. in 15. letom starosti

Desetletje	Domačini	Najdenčki	Skupaj
1831—1840	62 14,98%	31 15,15%	93 15,00%
1841—1850	97 25,19%	3 27,27%	100 25,25%
1851—1860	66 19,64%	26 19,25%	92 19,53%
1831—1860	225 19,82%	60 17,04%	285 19,20%

Odstotek umrlih najdenčkov-dojenčkov je tako v skupnem seštevku za 7,14% višji kot pri domačinih, skoraj dvakrat tolikšna pa je razlika med tujimi in domačimi otroki v petdesetih letih. Nasprotno je pri otrocih, umrlih med 1. in 15. letom starosti odstotek najdenčkov celo za 2,78% nižji kot pri domačinih. Prvo leto življenja je bilo tako za šentjurijske najdenčke usodnejše kot poznejša leta. Od celotnega števila otrok jih je petnajsto leto preživel 67,25%, od tega 68,28% domačinov in 63,92% najdenčkov.

Vrnitve najdenčkov pravam staršem

Ker so bili tržaški in ljubljanski najdenčki oddani samo v rejo, so jih lahko njihove matere ali poročeni starši zahtevali nazaj. O vrnitvah šentjurijskih rejencev nimamo nikakršnih podatkov vse do leta 1833, ko so začeli pisati najstarejši obranjeni zapisnik duš. V naslednjih štirih desetletjih je najti v statusih 34 zabeležb vrnitve otroka ter nekaj poročil o samem postopku. Število 34 je v primerjavi z več kot 400 najdenčki, ki so bili v reji na obravnavanem področju, majhno, saj ne zajema niti desetine vseh rejencev. Od 352 otrok, rojenih v letih 1831—1860, se jih je vrnilo k svojcem 33 ali 9,38%.

Razlikovati moramo še med najdenčki, ki so jih zahtevali svojci še v dobi rejništva oziroma v mladosti, ter med tistimi, ki so se že kot odrasli vračali k materam. Najmlajša rejenka je ob vrnitvi dopolnila komaj mesec dni, kar osem najdenčkov pa je imelo že 20 do 27 let. Pred iztekom rejniške dobe, torej pred osmim letom starosti, se je vrnilo k sorodnikom šestnajst otrok, osemnajst pa jih je bilo ob vrnitvi starejših. Za sedem od skupno 34 najdenčkov vemo, da so se vrnili k obema staršema, štirinajst samo k materam, pri trinajstih pa so v statusih zapisane le nedoločne zaznambe: »nach Hause«, »zurück« ali kraj vrnitve. Tudi datum izročitve otroka ni vselej najskrbneje zabeležen.

Vrnjeni najdenčki

Priimek in ime	rojstvo	vrnitev	komu in kam
1) LOHAR Antonija	16.05.1826 TR	1834—1842	materi v Trst
2) KUDER Marija Luigi	19.05.1830 TR	leta 1857	materi v Trst
3) ELARDI Jožefa	18.04.1831 TR	leta 1851	—
4) LESAR Janez	23.04.1831 TR	13.09.1839	staršem
5) ZENA Marija	29.06.1831 LJ	1834—1842	materi v Ljubljano
6) MALE Marija	29.07.1834 LJ	1855—1861	v Ljubljano
7) GODEJŠA Franc	18.09.1834 LJ	10.09.1836	—
8) BIZARA Beatrice	10.12.1834 TR	28.08.1835	—
9) VOUK Jernej	leta 1835 LJ	1842—1855	v Ljubljano
10) RANIERI Rozalija	28.02.1835 TR	26.06.1835	—

11) SEME Frančiška	31.03.1835 LJ	27.03.1836	—
12) FERRARI Frančiška	10.04.1835 TR	02.03.1836	—
13) BEATRICE Barbara	22.04.1835 TR	31.10.1835	—
14) RANDINELLA Rozalija	30.07.1835 TR	31.08.1835	—
15) DELIBERA Doroteja	09.12.1835 TR	10.04.1847	—
16) MARGARETH Marija	12.12.1835 LJ	24.04.1837	—
17) KLANČNIK Jožefa	29.03.1836 LJ	04.12.1840	staršem
18) ANATOLI Ana	06.07.1839 TR	po l. 1862	materi v Trst
19) KOSTOL Konstantin	01.04.1840 TR	05.08.1846	staršem
20) POŽLEP Marija	01.01.1845 LJ	leta 1862	materi v Trst
21) JAKOPIN Marija	15.05.1852 TR	leta 1869	materi v Škocjan
22) MRAMOR Frančiška	leta 1853 TR	leta 1856	—
23) KROVAT Jožef	16.09.1853 TR	19.09.1870	materi v Trst
24) MODIC Helena	06.05.1854 TR	04.07.1861	materi
25) MARŠ Marija	28.07.8154 TR	08.08.1857	staršem
26) STERLE Marija	05.10.1854 TR	leta 1876	materi na Ig
27) MALAVIA Marija	23.04.1855 TR	leta 1879	staršem v Trst
28) MONTANARI Terezija	14.09.1855 LJ	1861—1862	materi na Ig
29) ROMERO Viktorija	10.06.1856 TR	leta 1857	materi
30) JULIANI Rudolf	21.09.1856 TR	14.11.1864	staršem
31) OMERZU Marija	26.10.1856 LJ	pred 1862	v Ljubljano
32) ROSALINI Roza Uršula	14.02.1857 TR	11.06.1860	staršem
33) MULC Jožef	20.04.1858 TR	07.08.1870	materi v Lož
34) SREBOTNIK Ivana	19.06.1860 TR	07.09.1870	materi v Trst

Vrnitev najdenčka je bila lahko tudi sila zamudna reč. Naj navedem primer Tržačana Konstantina Kostola, o katerem je na voljo največ podatkov. V zadnjih dneh leta 1845 je prejel šentjurijski župnijski urad naslednji dopis Direkcije c.kr. državnega dobrodelnega zavoda (najdenišnice) iz Trsta:

»Note!

Pravi, zdaj poročeni starši tržaškega najdenčka Konstantina Kostola, ki je v reji pri zakoncih Janezu in Barbari Dolšek v vasi Mešje h. št. 8, želijo vzeti imenovanega najdenčka v lastno oskrbo. Poleg te želje med drugim navajajo, da je njun otrok pri rednikih slabo preskrbljen in jima je prečastiti gospod župnik zato sam zagotovil pomoč pri vrnitvi najdenčka. Prosimo Vas za službeno poročilo, ali in v kolikšni meri so navedbe resnične.

Trst, 23. decembra 1845«

Kot je zapisano na ovojnici, je župnik odgovoril na dopis šele 11. marca naslednje leto. Vsebina odgovora ni znana, pet mesecev pozneje pa je mati zares prišla po otroka. S seboj je prinesla potrdilo tržaške direkcije, izdano 31. julija 1846. Njegova vsebina je naslednja: »Uršula Furlan, prava mati tržaškega najdenčka Konstantina Kostola, oddanega v rejo zakoncema Janezu in Barbari Dolšek v vasi Mešje h. št. 8, se mora z naznanilom, napisanim v skladu z dopisom, poslanim 21. julija 1846 c. kr. okrajnemu gospodstvu, zaradi realizacije zaprosenega sprejema najdenčka v lastno brezplačno oskrbo, javiti s priglasnico in s privolitvijo rednikov ter c. kr. okrajnega gospodstva Mirna pri krajevnem kuratu za Mešje, ki mora istočasno predložiti rejniško pogodbo.«

Dopis in nenaslovljeno naznanilo otrokove matere kažeta, da so v tržaški najdenišnici kaj slabo poznali krajevne razmere, saj bi morali namesto Mešje obkraj napisati Šešje, ki ni nikakršna vas, temveč zgolj zaselek. Najdenčkova starša sta imela z otrokom stike in sta bila pred njegovo izročitvijo vsaj enkrat pri Dolškovi v Šešju. Pet dni zatem, ko je bilo naznanilo napisano, je prišla 5. avgusta 1846 Uršula Furlan

po svojega šestletnega sina in ga odpeljala na svoj dom.

V šentjurijskem župnijskem arhivu sta se ohranili še dve poročili o vrnitvi najdenčka, samo izročitev pa so obakrat opravili v tržaški najdenišnici. Prvo poročilo so izročili otrokovima rednikoma in sta ga sama prinesla župniku, drugo pa je najdenišnica poslala župnijskemu uradu po pošti. Takole praviata:

»Tržaško najdenko Marijo Marš sta rednika Jurij in Marija Bostič iz Št. Jurija pri Svibnem, okraj Trebnje, izročila pravi materi.

Trst, 8. avgusta

Direkcija c. kr. deželnega dobrodelnega zavoda v Trstu

Prečastitemu župnijskemu uradu Št. Jurij pri Svibnem, pošta Zagorje

Note!

Glede na Vaš spoštovani dopis z dne 30., št. 553, Vam sporočamo, da je rednica Marija Fogris iz Laz h. št. 18 danes izročila tržaško najdenko Rozo Uršulo Rosalini njeni pravi materi.

Trst, 11. junija 1860

Direkcija deželnega dobrodelnega zavoda v Trstu

Obvestili župnijskemu uradu govorita le o materah najdenk, sicer pa najdemo v zapisniku duš zapis, da sta se vrnili k staršem.

Kar osem od skupno 34 vrnjenih najdenčkov pozneje spet zasledimo v Št. Juriju. Med njimi so trije, ki so bili vrnjeni svojcem še pred dopolnjenim prvim oziroma drugim letom starosti in so jih nato ponovno sprejeli v rejo, ostalih pet pa je bilo starejših in so o vrnitvi k rednikom lahko odločali sami. Dva sta imela ob odhodu k staršem dvanajst let, eden sedemnajst, eden vsaj dvajset in najstarejši sedemindvajset let. Vzroki, zakaj so zapustili sorodnike in se vrnili v mladostni kraj, utegnejo biti vsaj pri starejših najdenčkih različni, vsem povrnjencem pa je bilo skupno, da se niso mogli navaditi na nove ljudi in kraje. Njihove korenine so bile vsajene v vaseh pod Kumom in tja so se spet vrnili. Povrnjenci so bili naslednji:

- 1) Franc Godejša, rojen 1834, vrnjen 1836, se je vrnil v Št. Jurij še kot otrok, služil nato v Šentjanžu in se slednjič izgubil v svetu.
- 2) Beatrice Bizara, rojena 1835, se je vrnila domov še isto leto, stara šest mesecev. Kmalu jo spet najdemo v reji v Št. Juriju, kot dekleta je služila v bližnji vasi Planina, leta 1873 pa se je omožila v Hrastnik.
- 3) Frančiška Seme, rojena 1835, se je vrnila domov stara leto dni. Še kot otrok se je spet znašla v Št. Juriju, kjer se je leta 1859 omožila s celozemljakovim sinom.
- 4) Doroteja Delibera, rojena 1835, je odšla domov leta 1847 pri dvanajstih letih, prišla spet v Št. Jurij in se leta 1864 poročila z domačinom — gostačem.
- 5) Jožef Mulc, rojen 1858, se je vrnil k materi v Lož prav tako pri dvanajstih letih leta 1870. Pozneje ga

najdemo kot mizarja v Št. Juriju, kjer se je leta 1887 tudi oženil. Z ženo sta sprva mežnarila na Kumu, nato pa kupila domačijo na Dobovcu. Deželna vlada mu je leta 1909 dovolila spremeniti priimek Mulc v Gabrijel.

- 6) Marija Jakopin, rojena 1852, je odšla leta 1869 pri sedemnajstih letih k materi v Škocjan pri Turjaku, se kmalu zatem vrnila v Št. Jurij in že leta 1873 umrla.
- 7) Marija Male, rojena 1834, se je vrnila v Ljubljano, odkoder so jo tudi prinesli, med letom 1855 in 1862. Po vnovičnem prihodu v Št. Jurij, se je leta 1870 omožila na Svibno.
- 8) Jožef Krovat, rojen 1853, se je vrnil k materi v Trst leta 1870 pri sedemindvajsetih letih. Tudi njemu ni bilo obstati v velikem mestu. Leta 1881 se je kot rudar oženil v Trbovljah.

Zanimiv je tudi primer dvojčic Frančiške in Terezije Montanari, rojenih 14. septembra 1855 v ljubljanski porodnišnici. Njuna neporočena mati Marija Ana Montanari ju je tako kot vrsta ljubljanskih služkinj prepustila najdenišnici, nato sta bili oddani v rejo vsaka k svoji družini v župniji Št. Jurij pod Kumom. Mati se je medtem preselila na Ig pri Ljubljani in med letoma 1861 in 1862 vzela Terezijo k sebi, Frančiško pa še naprej pustila v reji. Pri petintridesetih se je Frančiška omožila s petnajst let starejšim polzemljakom in vdovcem Jakobom Bašem, umrla pa leta 1942 kot preseljenka v kraju Wiesenbad-Heitelkreuz na Badenskem, stara 87 let. O sestri in materi pa najbrž nikoli ni ničesar vedela. Kadar jo je kdo vprašal, odkod da je doma, je le zmajala z glavo, rekoč: *»Prav nič ne vem, odkod me je veter prinesel. Pravijo pa, da sem iz Trsta.«*

Življenjske poti najdenčkov

Kolikšen delež prebivalstva šentjurijske župnije so v posameznih obdobjih predstavljali tržaški in ljubljanski rejenci, ni mogoče natančno ugotoviti že zaradi zasnove zapisnikov duš, ki zajemajo časovna obdobja nekaj let, tako da ni nikoli povsem jasno, koliko ljudi je bilo v določenem letu v župniji. Druga ovira so migracije znotraj župnije, v kraje zunaj nje ter priselitve od drugod, poleg tega pa so od odraslih najdenčkov označeni s tem nazivom le vsi neporočeni, poročeni gospodarji in gospodinje pa praviloma ne.

Zgolj za ilustracijo vzemimo status animarum za obdobje 1855—1861, ki ima pred drugimi tovrstnimi popisi župljanov več prednosti. Prvič obsega krajše obdobje, le šest let, osebni podatki so razmeroma urejeni, pritok najdenčkov pa je bil prav v teh letih končan. Upoštevati moramo dejstvo, da so zajeti v popisu vsi župljani, ki so v teh šestih letih živeli v župniji, torej tudi v tem času rojeni in umrli ljudje. Tako je bilo dejansko število prisotnega prebivalstva nižje, kot ga prikazuje preglednica.

Skupaj prebivalcev	1636	100%
Domačini	1410	86,19%
Najdenčki	226	13,81%
Skupaj družin	193	100%
Družine z najdenčki	122	63,21%
Družine brez najdenčkov	67	34,72%
Družine poročenih najdenčkov	4	2,07%
Povprečno štev. druž. članov	8,47	
Domači	7,30	
Najdenčki	1,17	

Večina družin z najdenčki je imela v oskrbi dva najdenčka, največje število rejencev pri hiši pa je bilo pet. Brez najdenčkov so bile tiste družine, kjer sta bila gospodar in gospodinja v letih ali pa ni bilo pri hiši ženske roke. V vseh desetletjih sprejema rejencev iz najdenišnic bi le stežka našli hišo, kjer niso vzgojili vsaj enega najdenčka. Vzrok za predajo otroka drugim rednikom je bila največkrat smrt enega ali obeh krušnih staršev, nikjer pa ne najdemo zapisa, da bi bil vzrok morda slabo ravnanje z otrokom. Pogosteje so se najdenčki selili po osmem letu starosti, ko je rejniška doba prenehala. V mladosti so šli za posle k premožnejšim gospodarjem, pozneje pa številni za kruhom v svet.

Življenjsko pot lahko po zapisnikih duš in matičnih knjigah spremljamo le pri tistem manjšem delu najdenčkov, ki je ostal v šentjurijski župniji. Za večino pa se moramo zadovoljiti z zapisi v knjigah status animarum, kjer so zabeležene njihove odselitve, poroke, smrti ali dejavnost v drugih krajih, seveda le tisto, kar je župnik prejel po uradni poti ali pa mu je tako ali drugače prišlo na uho. Naslednja preglednica prikazuje v grobem življenjske poti dojenčkov iz generacij 1831—1860, pri čemer sem praviloma upošteval zadnji podatek o najdenčku.

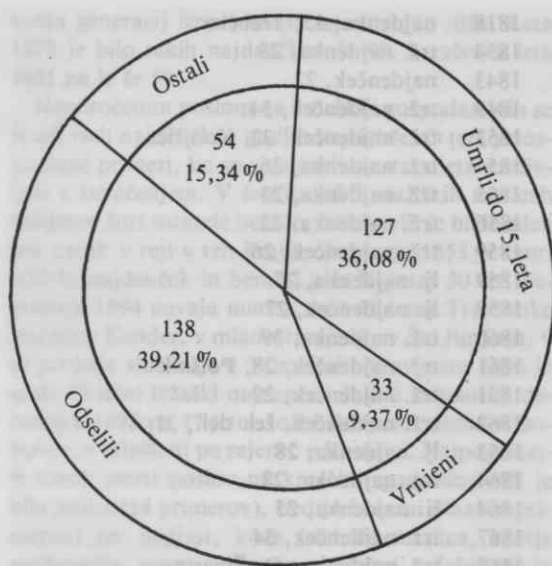
Desetletje	1831—1840			1841—1850			1851—1860			1831—1860		
	M	Ž	SK	M	Ž	SK	M	Ž	SK	M	Ž	SK
Umrli do 15. leta	38	27	65	2	2	4	32	26	58	72	55	127
Vrnili k sorodnikom	4	14	18	—	1	1	3	11	14	7	26	33
Odselili z redniki	1	1	2	—	—	—	—	2	2	1	3	4
Poročeni v Št. Juriju	5	5	10	—	—	—	4	11	15	9	16	25
Samski v Št. Juriju	9	6	15	3	1	4	4	6	10	16	13	29
Poročeni na podeželju	6	8	14	—	—	—	—	4	4	6	12	18
Odselili na podeželje	4	10	14	—	1	1	—	4	4	4	15	19
Odselili v revirje	14	10	24	—	—	—	6	6	12	20	16	36
Odselili drugam	8	3	11	—	—	—	3	4	7	11	7	18
Odselili neznanokam	3	2	5	—	1	1	3	2	4	5	5	10
Brez podatkov	17	11	28	—	—	—	—	4	4	17	15	32
Skupaj	109	97	206	5	6	11	55	80	135	169	183	353

Če štejemo k odraslim vse najdenčke, ki niso umrli pred 15. letom, se vrnilo k staršem ali odselili z redniki v drugo župnijo, je na šentjurijskem področju odraslo 188 tržaških in ljubljanskih najdenčkov, rojenih v obravnavanih treh desetletjih. Odstotek odraslih od celotne populacije je 53,41. Precejšnje razlike pa so med generacijami, rojenimi v tridesetih letih, in tistimi iz petdesetih let. Tako je od skupnega števila 206 najdenčkov iz tridesetih let odraslo 121 ali 58,74%, število odraslih od 135 najdenčkov iz petdesetih let pa

je 61 ali le 45,19%. V zadnjem desetletju je bila namreč umrljivost otrok znatno višja kot v prejšnjih dveh desetletjih, nad povprečjem pa je bila tudi umrljivost otrok med 1. in 15. letom starosti.

Med odseljene pa je moč šteti tako tiste, o katerih imamo podatke, kam so se odselili, kot tiste, ki nastopajo v zapisnikih duš brez vsakršnih opomb, a jih ni najti v šentjurijskih mrliških maticah. Število odseljenih znaša 134 ali kar 71,28% vseh odraslih najdenčkov, kar glede na geografsko majhnost in povsem kmečki značaj domače župnije niti ne preseneča. Najmnožičnejše je bilo odseljevanje generacij 1831—1840, ko je v razmeroma kratkem času odraslo in se odselilo največ najdenčkov. Od skupno 121 odraslih jih je šentjurijsko župnijo zapustilo 96 ali 79,33%. Generacije iz štiridesetih let zaradi premajhnega števila otrok pri primerjavi ne pridejo v poštev, od 61 odraslih najdenčkov iz desetletja 1851—1860 pa se jih je odselilo 36 ali 59,02%. Pri tem velja omeniti, da je ostalo v župniji povsem enako število otrok iz tridesetih in petdesetih let, in sicer 25.

Odraščajoči najdenčki so se, kot že rečeno, selili kot posli od gospodarja h gospodarju, nekaj znotraj domače župnije, drugi spet v sosedstvu. Slednje štejejo tako kot tiste, ki so se poročili na kmečka gospodarstva v sosednjih župnijah, med odseljence na podeželje. Kraji, kamor so odhajali, so Konjšica, Svibno, Radeče, Polšnik, Dole, Šentjanž, Dobovec, Šentrupert, vsi v hribovitem svetu med Savo in Mirno. Na levem bregu Save se je odpiral spet drugačen svet, kjer so kot rudarji in industrijski delavci iskali delo sprva moški najdenčki, pozneje pa vse bolj tudi ženske. Z gotovostjo vemo, da jih je odšlo 14 v Zagorje, 11 v Trbovlje, 7 v Hrastnik, 4 pa preprosto »h knapom«. Tretja možnost odselitve je bila kam dlje, v večja mesta in druge dežele. Tuje kraje so prvi spoznali moški, ki so bili kot ljudje brez premoženja vsi brez izjeme vojaški obvezniki. Tako so, kot pišejo zapisniki duš, nekateri po končani vojaški službi ostali na tujem, en najdenček pa je pri vojaki umrl. V rubriki — odselili drugam — so všteti tisti, o katerih je došel glas, da živijo v Ljubljani, Gorici, Gradcu, Innsbrucku, na Avstrijskem, Ogrskem in Hrvaškem ter slednjič dva tudi v Ameriki. Pogosto so domačega župnika le pisno zaprosili za samski list, ker so se nameravali poročiti. Še zlasti veliko pa je iz tridesetih let tistih, o katerih ni na voljo nobenih podatkov. Le-ti so izgubili stik z bivšimi redniki in kraji svoje mladosti. Če primerjamo generacije najdenčkov iz tridesetih in petdesetih let, je med prvimi opazno zlasti mnogo večje odseljevanje v okoliške podeželske župnije, ki je pozneje močno upadlo, pa tudi v zasavske revirje je odšlo iz prvega vala najdenčkov dvakrat toliko ljudi kot iz drugega. Razlike v številu je delno pripisati razlikam celotnega števila odraslih iz obeh desetletij, a pri generacijah iz petdesetih let beležimo očitno

Življenjske poti najdenčkov

zmanjšanje preselitev na podeželje in še te so omejene samo na ženske. Delo in boljše življenje je odšel iskat drugam vsakdo, ki si v domači župniji ni našel zakonskega tovariša s streho nad glavo in ni hotel do smrti ostati hlapec oziroma dekla. Kmečka gospodarstva so potrebovala povečini gospodinje, gospodarje le tam, kjer ni bilo sinov, pa tudi število poslov na večjih kmetijah je bilo omejeno.

Koliko postaj je bilo v življenju najdenčka-proletarca, nam zgovorno priča življenjska pot Janeza Marolta, popisana v Protokolu o najdenčkih.²³ Podatke je leta 1916 poslal iz Beočina v današnji Vojvodini Maroltov sin, ki je šentjurijski župnijski urad prosil za domovinski list. Takole je bilo: Najdenčkova mati Marija Marolt, samska kmečka hči iz Trsta, je prišla 9. februarja 1857 v tržaško najdenišnico, kjer je 19. maja rodila sina Janeza. 8. julija so vzeli otroka v rejo Špitalarjevi iz šentjurijske župnije. Pri rednikih je ostal do dvajsetega leta, dobil nato delavsko knjižico in se v Zagorju poročil s Poljšničanko Ano Jesek. Pot ga je vodila naprej v Hrastnik, kjer je delal dve leti, šest let je bil v Trbovljah, dvanajst let kot cementarniški delavec v Loednu, nato štiri leta v Gurahaitzu, poldrugo leto v Partu v Nemčiji, leta 1916 pa je bil že devet let v Beočinu pri Čereviću.

Od 188 odraslih najdenčkov jih je 54 ali nekaj več kot četrtina (26,60%) ostalo v župniji, od tega 29 samskih in 25 poročenih. Naslednji seznam prikazuje starost in stan vseh v Št. Juriju poročenih najdenčkov in njihovih zakoncev. Upoštevani so tudi najdenčki iz drugih župnij, pri novoporočencih od drugod pa je zabeležena še župnija bivanja.

- 1818 najdenka, 35, Trebelno
 1834 trž. najdenka, 23
 1843 najdenček, 22
 1849 trž. najdenček, 34
 1853 trž. najdenček, 32, Konjšica
 1854 trž. najdenka, 26
 1855 trž. najdenka, 23
 1856 trž. najdenka, 22
 1859 trž. najdenček, 26
 1859 lj. najdenka, 27
 1859 lj. najdenček, 27
 1860 trž. najdenka, 39
 1861 trž. najdenček, 28, Polšnik
 1861 trž. najdenček, 29
 1862 trž. najdenček, žel. del., 31
 1863 lj. najdenka, 28
 1864 trž. najdenka, 28
 1864 lj. najdenka, 25
 1867 trž. najdenček, 34
 1868 trž. najdenka, 41, Šmartno
 1870 trž. najdenček, rudar, 38
 1871 trž. najdenka, 30
 1871 trž. najdenček, rudar, 38, Zagorje
 1872 lj. najdenka, 37
 1872 trž. najdenka, 18
 1873 trž. najdenka, 19
 1873 trž. najdenka, 18
 1877 lj. najdenček, hlapec, 39
 1877 lj. najdenček, 25
 1877 trž. najdenka, 42, Polšnik
 1879 trž. najdenka, 34,
 1880 najdenček, četrtzemljak, vdovec, 56, Dobovec
 1880 trž. najdenček, 26
 1880 trž. najdenka, 26
 1881 trž. najdenka, 26
 1882 trž. najdenka, 27
 1883 lj. najdenka, 28
 1884 trž. najdenček, barvar, 38
 1885 trž. najdenček, hlapec, 31
 1887 trž. najdenček, rudar, 29
 1887 trž. najdenček, mizar, 29
 1890 trž. najdenka, 38
 1890 lj. najdenka, 35
 1893 trž. najdenka, polzemljakinja, vdova, 38
 1895 trž. najdenček, polzemljak, vdovec, 43
 1896 trž. najdenček, rudar, 29
 1898 lj. najdenka, dekla, 45
- vdovec, 5/6 zemljak, 44
 kmečki sin, 43
 polzemljakova hči, 22
 polzemljakova hči, 25
 celozemljakova hči, 26 Konjšica
 polzemljakov sin, vdovec, 30
 polzemljak, 35, Svibno
 četrtzemljakov sin, 22, Dobovec
 trž. najdenka, 26
 celozemljakov sin, 47
 celozemljakova hči, 24
 sin 5/6 zemljaka, 29
 četrtzemljakova hči, 25
 trž. najdenka, 25
 trž. najdenka, 31
 hišar, 27, Svibno
 gostač, 30
 polzemljak, 26
 kajžarjeva hči, 30
 kramar, 43
 četrtzemljakinja, vdova, 34
 celozemljak, vdovec, 40
 celozemljakova hči, 31
 zidar, 53
 polzemljakov sin, 26
 celozemljakov sin, 22
 celozemljakov sin, 30
 polzemljakova hči, 36
 polzemljakova hči, 20
 gostač, 40, Konjšica
 hlapec na žagi, 26
 kmečka hči, 49
 trž. najdenka, 24
 mizar, 24, Zagorje
 polzemljakov sin, 27
 kajžar, vdovec, 45
 kajžarjev sin, 22
 osebenska hči, 20
 polzemljakinja, vdova, 41
 dninarica, vdova, 36
 polzemljakova hči, 23
 dninarjev sin, 25, Svibno
 polzemljak, vdovec, 49
 celozemljakov sin, 33
 polzemljakinja, vdova, —
 dekla, —
 hišar, vdovec, 53, Šentrupert

Skupno naštejemo v šentjurijskih poročnih maticah 48 porok, od tega štiri poroke med najdenčkom in najdenko. Očitne so precejšnje starostne razlike med zakoncema. V 11 primerih je mož vsaj deset let starejši od žene, v 5 primerih pa se je oženil vdruho. V dveh primerih je žena starejša od moža najdenčka, trije najdenčki pa so vzeli vdove. Sklepiti je, da so ostali mnogi od teh zakonov brez otrok, torej le nekakšna pogodbeno skupnost med najdenčkom in njegovim zakoncem, ki je imel otroke iz prvega zakona.

Če odštejemo najdenčke iz sosednjih župnij ter tiste, ki so se z zakoncem odselili drugam, je ostalo v župniji le 29 poročenih najdenčkov. Od teh so bili 4 rojeni pred letom 1830, 25 pa v obravnavanem obdobju treh desetletij, in sicer 10 v letih 1831—1840 ter

15 v desetletju 1851—1860. 19 je bilo žensk in le 10 moških, kar je razumljivo. Razliko 5 ljudi med obdobjema tridesetih in petdesetih let je mogoče pripisati naključju. Kmetije in kajže šentjurijske župnije so pač lahko preživele 5 gospodarjev in gospodinj več

kot prej. K celozemljaku so se primožile 4 ženske, k 5/6 zemljaku ena, k polzemljaku 4 ženske, k polzemljakinji 3 moški, h kmetu ena ženska, h gostaču dve, na kajžo en moški in dve ženski, en ženska se je omožila z zidarjem, ena s hlapcem na žagi, en moški je vzel osebensko hčer, v župniji pa sta od štirih ostala tudi dva zakonska para najdenčkov.

Trije moški in ena ženska so prevzeli tudi posest svojih rednikov. Najstarejši med njimi je bil Ljubljčan Andrej Pirc, rojen leta 1832. Prevzel je kmetijo Rogelčevih v Kidovniku, Št. Jurij št. 35. Leta 1859 se je oženil s hčerjo tričetrtinskega kmeta in že 1865 umrl v zagrebški bolnišnici. Dve leti mlajši Ferdinand Štepic, rojen 1834 v Ljubljani, je prevzel od rednikov celo kmetijo v Rodežu št. 2. Leta 1875 se je oženil nekje zunaj domače župnije, umrl pa leta 1889 na svojem domu. Tretji med njimi je bil prav tako ljubljanski najdenček, leta 1851 rojeni Anton Reberšek, rejenc pri Drnovšku na Planini, Št. Jurij št. 20. Poročil se je dvakrat, in sicer leta 1877 s polzemljakovo hčerjo ter nato leta 1895 kot vdovec z vdovo polzemljakinjo, umrl pa je v letu 1927. Edina najdenka, ki sta ji krušna starša izročila posestvo, je bila Marija Matejčič, rojena 1856 v Trstu. Leta 1890 se je na njeno kmetijo v Osredku, Št. Jurij št. 4, priženil dninarjev sin s Svibnega, Marijana pa je umrla leta 1911.

Poleg omenjenih treh moških — hišnih gospodarjev, si je na šentjurijskem področju ustvarilo družino še sedem moških najdenčkov, katerih priimek se je obdržal vsaj še en rod. To so bili k polzemljakovim hčeram priženjeni Franc Fogris (r. 1821), Jernej Čatež (r. 1838) in Jožef Pečar (r. 1854), na kajžo priženjeni Ferdinand Florindo (r. 1832), z najdenkama poročena kajzarja Anton Aurelio (r. 1833) in Tomaž Valentič (r. 1853) ter z osebensko hčerjo oženjeni barvar Jožef Giuliani (r. 1855). Tuji priimek so obdržali tudi potomci Karoline Caliope, ki ni bila doma iz šentjurijske župnije, njen sin Jurij pa se je leta 1884 priženil k polzemljakovi hčerki v Rodež.

Vsi neporočeni najdenčki, ki so ostali v domači župniji, so tako kot del njihovih vrstnikov v sosednjih župnijah polnili vrste vaškega proletariata. Bili so hlapci, dekline, dninarji, gostači in osebenjki, na stara leta neredko prisiljeni beračiti. Od skupno 29 se jih je 15 rodilo v tridesetih letih, 4 v štiridesetih in 10 v petdesetih. Razmerje med spoloma je dokaj izenačeno, saj je bilo 16 moških in 13 žensk, od skupno 188 odraslih najdenčkov pa predstavljajo 15,43%. Poleg teh je ostalo v župniji Št. Jurij vsaj še 7 najdenčkov, rojenih pred letom 1830. Ko so odrasle še zadnje generacije šentjurijskih rejencev, je izraz najdenček vse bolj veljal le še za neporočene najdenčke. Najdenček je postal natanko določena socialna kategorija, iz katere so bili izvzeti vsi poročeni gospodarji in gospodinje, ki so posedovali kakšno premoženje, neredko pa tudi najdenčki, ki so služili vojsko. Številčni pregled najdenčkov najbolje podaja protokol iz leta 1861.²⁴ Med najdenčke šteje vse samske, v domači župniji živeče rejence in že odrasle najdenčke. Leta 1861 jih je bilo 162, nato pa se število zaradi odselje-

vanja generacij iz petdesetih let vztrajno niža. Leta 1872 je bilo takih najdenčkov še 99, v začetku leta 1881 pa le še 59.

Neporočenim poslom na kmečkih gospodarstvih se je od vseh najdenčkov godilo najslabše. O tem pričajo zlasti primeri, ko so se morali na stara leta preživljati z beračenjem. V šentjurijskih mrliških maticah najdemo štiri ostarele berače, od katerih je bil le eden kot otrok v reji v teh krajih. Januarja 1853 je umrl tržaški najdenček in berač Luka N., star 50 let. Februarja 1894 navaja matica smrt 78-letne Tržačanke Karoline Kander, v mladosti rejence v Št. Juriju št. 9 in pozneje služkinje v Trbovljah. V avgustu 1896 je umrl 73-letni tržaški najdenček Jakob Zupančič, decembra 1898 pa 77-letni Jožef Rozman, doma z Dobovca, v mladosti pa rejenc v Konjšici. Najpogostejši vzrok smrti poslov na kmečkih gospodarstvih je bila jetika (14 primerov), sledijo boleznih dihal (5 primerov) ter božjast, koze, slabeča mrzlica, vnetje možganske mreže, lijavica, splošna oslabelost in slednjič starost. Druga značilnost je ta, da so dočakali razmeroma nizko starost. 9 ali 25% od skupno 36 je dočakalo več kot 50 let, kar 20 ali 44,44% pa jih je umrlo med 15. in 30. letom. Pri slednjih moramo upoštevati, da bi se vsaj nekateri, če jih ne bi prehitela smrt, poročili ali odselili iz župnije.

Težko je ugotavljati, ali so bili šentjurijski rejenci nemara bolj nagnjeni k deviantnim pojavom kot domači otroci, z gotovostjo pa je moč trditi, da je takšne pojave vsaj delno pogojevala slaba socialna struktura najdenčkov. V zapisnikih duš sem našel nekaj skromnih podatkov o treh primerih deviantnosti. Tako je o ljubljanski najdenki Apoloniji Fajdiga, rojeni 1832, zapisano, da je obdolžena kot »vlačuga« s kmečkim sinom Alešem Proštom iz Borovaka, ta pa naj bi rudaril v revirjih. Najbrž gre le za konkubinat in Apolonijino mladostno avanturo, saj je pozneje vrsto let živela kot samska zasebnica v Št. Juriju št. 70, kjer je leta 1890 tudi umrla. Otipljivejši so podatki o Tržačanki Mariji Škof, rojeni 1840. Sprva je služila na bližnjem Dobovcu, nato v Radečah, slednjič pa so jo v Celju zaprli zaradi trikratne tatvine. Kmalu zatem je leta 1868 umrla v Št. Juriju za jetiko. Kakšna pota pa je ubiral leta 1837 v Ljubljani rojeni Alojz Jevšek, ni nihče natanko vedel. Hišo krušnih staršev je kmalu zapustil, nato je v zapisnikih duš označen kot potepuh in tat. Naj na tem mestu še omenim, da je bil leta 1879 v domači župniji ubit 24-letni tržaški najdenček Janez Giamerini, a podatki o okoliščinah niso na voljo.

Sledovi najdenčkov na Kumljanskem danes

Do današnjih dni se je v zaselkih pod Kumom ohranilo o časih, ko so hodili ljudje v najdenišnico po otroke, le nekaj pripovedi, med starejšimi še medel spomin na zadnje najdenčke, ki so umirali v času med obema vojnoma, sicer pa nekaj nenavadnih italijanskih priimkov. Domačini so jih vselej izgovarjali po

svoje in jih nazadnje prilagodili tudi fonetični pisavi. Giuliattije imenujejo Goljatiji, le v šoli so jih nekdaž še klicali »Žiljati«, Caliope se danes piše Kaliope in izgovarja Kaljópe (genitiv Kaljópeta), priimek Florindo se je spremenil v Florinda (gen. Floríndata), še posebne težave pa so imeli Kumljanci z danes izginulim priimkom Aurelio, ki so ga izgovarjali kar Uréjles (gen. Uréjleza).²⁵ Poleg najdeniških priimkov Giuliatti, Kaliope, Florinda in Aurelio so se v novejšo dobo ohranili še Fogris, Čadež, Reberšek in Štepec, skupaj osem.²⁶

Kumljanci naj bi imeli po pripovedi tudi svojega pravega najdenčka, že omenjenega poznejšega gospodarja Antona Reberška (1851—1927). Skupaj z listkom papirja, na katerem je bilo zapisano njegovo ime, naj bi ga našli zavitega v cunje pod Judeževim kozolcem.²⁷ Zgodba utegne biti resnična, saj je imel Reberšek ob sprejemu v najdenišnico že leto dni in torej ni bil rojen v ljubljanski porodnišnici, pa tudi v šentjurijski krstni matici ga zastoj iščemo. Razen oznake »ljublanski najdenček«, ki jo najdemo v zapisnikih duš in matičnih knjigah, o Reberškovem izvoru viri molčijo.

Zadnji najdenčki, ki se jih še spominjajo najstarejši Kumljanci, so bili že vsi hišni gospodarji in gospodinje, nobenega posla ni bilo med njimi. Nekaj pa je bilo vsem skupno: mnogi so odhajali po kupčiji v Trst. Pravijo, da jih je nekaj vleklo tjakaj, odkoder so jih prinesli.²⁸

OPOMBE

1. L. Rijavec, Ljubljanske bolnišnice, Ob sedemdesetletnici bolnišnice na Zaloški cesti 2, Kronika 23/1975, str. 101-106; Vzgojni zavodi, Ljubljana 1987, str. 18. — 2. ASRS, Najdenišnica Ljubljana, 19 knjig (1788-1899). — 3. ASRS, Najdenišnica Ljubljana: Protocoll der in die Landpflege abgebenen Laibacher Findelkinder seit 1ten November 1820 angefangen und beendet mit Ende October 1828; sprejemni protokol brez naslova za obdobje 1828-1835; Protocoll über die Aufnahme ins Haus der ausser dem Hause gebohrnen und

getauften Waisen- und Findelkinder. Vom 1ten November 1820 angefangen bis Anno 1834 beendet. — 4. Ibid. — 5. Glej opombo 2. — 6. ASRS, Najdenišnica Ljubljana, Protocoll der in der allgemeinen Landes Versorgung verstorbene Laibacher Findlinge. Vom 1ten May 1820 angefangen (do 1834); Protocoll der aus dem Findel- und Waisenhaus in Triest in der Landpflege in Krain verstorbenen Findlinge. Vom 1ten May 1820 angefangen (do 1834). — 7. Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 271; Krajevni leksikon Slovenije, III knjiga Svet med Savinjskimi Alpami in Sotlo, str. 457. — 8. Milko Kos, Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500), I, A—M, Ljubljana 1975, str. 33, 303; II, N—Ž, Ljubljana 1975, str. 409, 522, 528, 608. — 9. Župnijski urad Šentjurijs-Podkum, Iz župnijskih drobtin, str. 1—5, 16. — 10. Župnijski urad Šentjurijs-Podkum, Status animarum parochiae St. Georgii penes Scharfenberg ab anno 1855- (do 1861). — 11. O matičnih knjigah glej; Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije II, Ljubljana 1972, str. 687. — 12. Župnijski urad Šentjurijs-Podkum: Aufnahms-Protocoll der Pfarr-Gemeinde St. Georgen bei Scharfenberg 1833; Status animarum (1842-1855); Status animarum parochiae St. Georgii penes Scharfenberg ab anno 1855-; Status animarum Št. Jurij pod Kumom (1862-1871); Popis duhovnjakov Št. Jurij pod Kumom (1892-); Status — Št. Jurij (1833-1834); Pfarr-Beschreibung zum Behufe der Militär-Conscription St. Georg bei Scharfenberg vom Jahre 1840-; Protokol von Findlinge. — 13. Glej opombo 2. — 14. Informator Janez Baš, Škendrovec 8, Podkum. — 15. Župnijski urad Šentjurijs-Podkum, Protokol von Findlinge. — 16. Informator Janez Baš. — 17. ASRS, Najdenišnica Ljubljana, Protocoll über die Aufnahme ins Haus der ausser dem Hause gebohrnen und getauften Waisen- und Findelkinder. Vom 1ten November 1820 angefangen bis Anno 1834 beendet. — 18. Boris Golec, Rodbina Čop skozi stoletja (Družbeni in gospodarski prerez z rodovnikom), naloga za gibanje Znanost mladini, 1986, str. 79—82. — 19. Vinko Möderndorfer, Slovenska vas na Dolenjskem, Ljubljana 1938, str. 32. — 20. Ibid., str. 31. — 21. Nadškofijski arhiv Ljubljana, MMK Konjšica, dvojniki 1838-1870. — 22. Informator Janez Baš. — 23. Župnijski urad Šentjurijs-Podkum, Protokol von Findlinge, M. — 24. Ibid. — 25. Informator Janez Baš. — 26. Župnijski urad Šentjurijs-Podkum, Protokol von Findlinge, Repertorij h knjigi status animarum (nastal okoli 1950). — 27. Informator Janez Baš. — 28. Ibid.

